

Реалізація метрополійних функцій міст: європейський досвід та українські перспективи

Визначено основні тенденції розвитку метрополійних ареалів у країнах Європи, проаналізовано рівень реалізації метрополійних функцій в окремих метрополійних ареалах Європи. Охарактеризовано особливості здійснення метрополійних функцій містами України.

Ключові слова: метрополія, метрополійна функція, метрополійний ареал, урбанізація.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток інтеграційних процесів у Європі супроводжується інтенсивною міграцією населення, посиленням урбанізаційних тенденцій, укрупненням міст та їх перетворенням у метрополійні ареали. У зв'язку з цим метрополійні ареали на національному рівні в більшості країн континенту стали розглядатися в якості стратегічного елемента соціально-економічного розвитку держав, а також предмету політичних дискусій щодо конкурентоспроможності та просторового розвитку урбанізованих територій. Вплив і характер політики стимулювання метрополійних функцій міст у різних країнах Європи є відмінними. Так, поліцентрична структура розселення в Німеччині демонструє зміцнення позицій метрополійних ареалів, у той час як французька просторова структура з потужним центром в одному місті-метрополії – Парижі – підкреслює важливість розвитку другорядних осередків, центрів адміністративних одиниць. Через вкрай малонаселені регіони на півночі Скандинавії пріоритет у регіональній політиці надається стабілізації малих і середніх міст, а також реалізації ними окремих метрополійних функцій. Таким чином, відмінність моделей просторового розвитку урбанізованих територій у різних країнах спричиняє наукову полеміку щодо теоретичного підґрунтя та практичної доцільності використання інструментів стимулювання реалізації метрополійних функцій міст.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спільне дослідження кількох провідних німецьких наукових установ [2], присвячене обґрунтуванню ключових характеристик та сутності метрополійних ареалів, містить ідентифікацію функцій, які міста-метрополії повинні виконувати в глобальній мережі потоків товарів, капіталів, інформації і людей. У дослідженні виявлено чотири основні метрополійні функції: функцію інновацій і конкуренції, функцію прийняття рішень та контролю, функцію

© В.В. Засадко, 2013.

шлюзу, символічну функцію. Наведені вище функції стосуються ключових видів діяльності, які спрямовані на підтримку і розвиток потенціалу метрополійних ареалів.

Подібний підхід використали Т. Марковські і Т. Маршал [4], визначивши такі функціональні іпостасі міст-метрополій: політичний, релігійний та адміністративний центр; культурний, науковий і освітній вузол; туристичний, економічний і фінансовий центр; місце накопичення інформації і перерозподілу транспортних потоків. Функцію прийняття рішень і функцію управління Т. Марковські і Т. Маршал характеризують як визначальні для метрополійних ареалів.

Грунтуючись на концепції світового міста, Е. Корцеллі-Олейнічак [3] встановлює зв'язок між основними метрополійними функціями та видами діяльності. Так, функції міста як транспортного вузла та медіа-центру пов'язані зі сферою товарного обігу, функція центру знань та інновацій стосується діяльності з виробництва, функція культурного центру співвідноситься зі споживанням та відтворенням, а такі метрополійні функції, як місто – фінансовий центр, резиденція уряду і парламенту передбачають здійснення регулювання та контролю.

Мета статті. Зважаючи на зростаючу роль метрополійних функцій міст у забезпеченні стійкого соціально-економічного зростання регіонів та держави, метою статті є визначення основних тенденцій розвитку метрополійних ареалів у країнах Європи, особливостей реалізації метрополійних функцій містами України.

Виклад основного матеріалу. Великі міста є основою розвитку не лише багатьох національних економік, але й світової економіки загалом. Адже у 600-ти найбільших містах світу створюється 60% світового ВВП [5]. Поряд із великими містами значну роль у забезпеченні соціально-економічного зростання відіграють міста середніх розмірів. Згідно дослідження McKinsey Global Institute [5] до 2025 р. 23 найбільші метрополії світу (міста з населенням понад 10 млн. осіб) будуть забезпечувати 10 % приросту світового ВВП (зараз – 14 % світового ВВП), а частка міст середнього розміру (так звані міста другого рівня із населенням від 150 тис. до 10 млн. осіб) становитиме більше 50% світового ВВП. Як міста-гіганти, так і міста другого порядку мають високі темпи економічного зростання, приросту населення та територіальної експансії, що обумовлює реалізацію ними метрополійних функцій.

Тривалий час вимір метрополійних функцій міст мав описовий характер, що унеможливило співставність рівня їх реалізації в окремих населених пунктах. Спробу надати кількісний вимір метрополійним функціям здійснив Федеральний інститут досліджень будівництва, міських відносин і просторового розвитку (Німеччина), створивши інтегральний

показник – індекс метрополійних функцій, до складу якого входить п'ять функцій: політика, економіка, наука, транспорт і культура.

За індексом метрополійних функцій лідером в Європі є Лондон (рис. 1), де відповідний показник становить 100 [1]. Коефіцієнти, що демонструють рівень реалізації окремих метрополійних функцій у Лондоні, є такі: політика – 93, економіка – 71, наука – 76, транспорт – 95, культура – 100. Незначно за індексом метрополійних функцій від Лондона відстає Париж (індекс становить 97,9). При чому за рівнем реалізації трьох метрополійних функцій Париж випереджає метрополійний ареал Лондона, а саме: політика – 98, економіка – 100, наука – 100.

Серед усіх українських міст лише Київ має відчутний вплив виконання метрополійних функцій у континентальному вимірі. За індексом метрополійних функцій (12,9) Київ займає 33-тє місце в Європі. Найбільш розвинуеною в Києві є політична функція (коефіцієнт метрополійної функції – 33). Решта функцій Києва оцінено на такому рівні: економіка – 9, наука – 1, транспорт – 7, культура – 7. Разом з тим, виконання метрополійних функцій можливе не лише столицею, а й іншими містами України, які набувають більшої вагомості у соціально-економічному житті країни.

В Україні дедалі більше зростає роль інтегративних факторів процесу урбанізації, а його сфера, раніше локалізована в містах, поширюється на сільську місцевість, охоплюючи все суспільство загалом. Найважливішим матеріальним результатом сучасної урбанізації є велика міська агломерація, скупчення міських поселень, об'єднаних інтенсивними різноманітними зв'язками, у складну динамічну систему. В Україні найвищий рівень

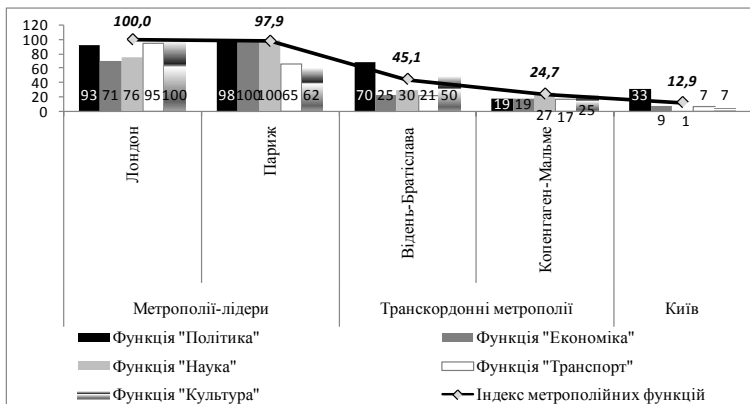

Рис. 1. Індекс метрополійних функцій окремих метрополійних ареалів Європи, 2011 р. (Побудовано за: [1]).

урбанізації характерний для східних регіонів. Так, у Донецькій області рівень урбанізації – 90 %, Луганській – 86 %, Дніпропетровській – 83 %. Найнижчим цей показник є в Закарпатській області – 37 %. А за регіональним розподілом густоти розміщення міст в Україні (кількістю міст в розрахунку на 1 тис. кв. км) лідирують навпаки західні області України [7].

Деякі висновки можна зробити на основі співставлення індексу якості життя та рівня урбанізації регіонів України (рис. 2). Можна припустити, що ці показники мають обернений зв'язок, однак ця гіпотеза потребує детального дослідження. На противагу, західні регіони України, де є більшою густота розміщення міст, відзначаються вищими показниками якості життя населення, що значним чином обумовлене феноменом метрополійної дисфункції міст східних регіонів на тлі невідповідності між економічною потужністю регіону та його показниками соціального благополуччя.

Полицентричний просторовий розвиток є передумовою ефективною реалізації метрополійних функцій (багатьох чи лише окремих) містами другого порядку (в Україні – обласними центрами). Процеси урбанізації все частіше приводять до взаємного поєднання, а іноді взаємного поглинання агломерацій з наступним створенням конурбацій чи мегаполісу. У 19 найбільших міських агломераціях України проживає біля 17 млн. осіб, 36% населення країни. На території агломерацій, що становить менше 10% території України виробляється близько 3/4 ВВП. Через реалізацію метрополійних функцій центри сучасних агломерацій України можуть

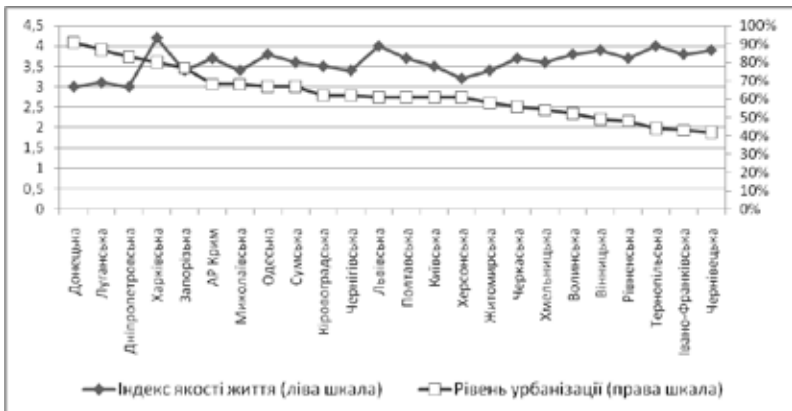

Рис. 2. Індекс якості життя та рівень урбанізації регіонів України, 2011 р. (Побудовано за: [7; 8])

стати точками зростання і підвищення конкурентоспроможності, але разом з тим вони часто трансформуються у центри біфуркації, концентрації найбільших проблем, зокрема екологічних та соціальних.

Під впливом інтеграційних процесів у Європі почали формуватися транскордонні метрополійні ареали, які об'єднують два чи більше міста по різні боки державного кордону. Дифузія міських інфраструктур у транскордонному метрополійному ареалі обумовлює синергетичний ефект у реалізації метрополійних функцій міст, що входять до складу цього ареалу. Так, наприклад, транскордонний метрополійний ареал Відень – Братислава за індексом метрополійних функцій (індекс 45,1) займає 7-ме місце в Європі (рис. 1), а метрополійний ареал Копенгаген – Мальме – 17-те місце (індекс 24,7). Загалом, у Європі налічується понад 120 транскордонних метрополійних ареалів [1].

Існує два фундаментальні виміри транскордонної інтеграції прикордонних територій – економічний та політичний. Саме економічний вимір транскордонної інтеграції прикордонних міст у транскордонний метрополійний ареал створює підґрунтя для спільної реалізації метрополійних функцій, що часто має комплементарний характер [6]. Інтенсифікація транскордонного співробітництва західних регіонів України може стати передумовою формування і розвитку метрополійних функцій українських прикордонних міст (за прикладом численних транскордонних метрополійних ареалів Європи). Адже на західному кордоні України спостерігається поглиблення економічного транскордонного співробітництва, про що свідчить активна транскордонна торгівля, трудова і освітня міграція. Цьому сприяє лібералізація умов перетину кордону та працевлаштування в ЄС для жителів західних прикордонних територій України, що полягає у: запровадженні режиму малого прикордонного руху між Україною, Угорщиною, Словаччиною і Польщею, преференціях, що надаються власникам карти поляка і карти угорця, особливих умовах працевлаштування для сезонних працівників.

Висновки. Зростаюча роль метрополій у світовій економіці пов'язана з інтенсифікацією тенденцій кооперування та партнерства між субнаціональними акторами. Інтеграційні процеси в Європі, що супроводжуються динамічною міграцією населення та укрупненням міст, обумовили утворення нових метрополійних ареалів, у тому числі транскордонних. Розвиток метрополійних функцій українських міст другого порядку надасть можливість регіонам сформувати свої поліфункціональні центри (ареали) конкурентоспроможності.

Список використаних джерел:

1. BBSR: Metropolitan areas in Europe. BBSR-Online-Publikation 01/2011. Eds.: Federal Institute for Research on Building, Urban Affairs and Spatial Development (BBSR) within the Federal Office for Building and Regional Planning (BBR), Bonn, January 2011. – Режим доступу : [http://www.espon-usespon.eu/dane/web_usespon_library_files/1200\) de_metroareaeu_2011.pdf](http://www.espon-usespon.eu/dane/web_usespon_library_files/1200) de_metroareaeu_2011.pdf).
2. Ergebnisse des gemeinsamen Arbeitskreises «Metropolregionen – Innovation, Wettbewerb, Handlungsfähigkeit» ARL, Hannover; difu, Berlin; ILS, Dortmund; IRS, Erkner. Hamburg 2007. – Режим доступу : https://www.hcu-hamburg.de/fileadmin/documents/PosPaper_71.pdf.
3. Korcelli-Olejniczak, E. Evaluation of MEGA identification and qualification In ESPON 1.4.3. Final Report. Comments on ESPON 1.1.1. final report.
4. Markowski, T., Marszał, T. Metropolie. Obszary Metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojecia podstawowe. PAN. KPZK. Warszawa. – Режим доступу : http://www.kpzk.pan.pl/images/stories/pliki/Metropolie_obszary_metropolitalne_metropolizacja.pdf.
5. McKinsey Global Institute ‘Urban World: mapping the economic power of cities’ Report, March 2011 . – Режим доступу : http://www.mckinsey.com/mgi/publications/urban_world/index.asp.
6. The ESPON 2013 Programme. Metroborder Cross-border polycentric metropolitan regions Targeted Analysis 2013/2/3. Inception Report. – Режим доступу : http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/TargetedAnalyses/METROBORDER/metroborder_inceptionreport.pdf.
7. Демографічна ситуація. Державна служба статистики України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/ds/dso.html>.
8. Якість життя в регіонах України. Посткризовий зріз. МЦПД. – Режим доступу : www.auc.org.ua/Quality_of_life_WeeklyUA.

Засадко В.В. Реализация метрополитарных функций городов: европейский опыт и украинские перспективы.

Определены основные тенденции развития метрополитанских ареалов в странах Европы, проанализирован уровень реализации метрополитанских функций в отдельных метрополитанских ареалах Европы. Охарактеризованы особенности осуществления метрополитанских функций городами Украины. Ключевые слова: метрополия, метрополитанская функция, метрополитанский ареал, урбанизация.

Zasadko V.V. Implementation of metropolitan functions of cities: European experience and Ukrainian perspectives.

The paper identifies the key trends of development of metropolitan areas in Europe. The level of implementation of metropolitan functions in Europe is analyzed. Features of the metropolitan functions in Ukrainian cities are described.

Key words: metropolis, metropolitan function, metropolitan area, urbanization.